

Wederzijdse stereotypen van Duitsers, Belgen en Nederlanders in een Europese context

Een nationaal stereotype bestaat uit associaties tussen persoonlijkheidstrekken en nationale categorieën. Persoonlijkheidstrekken zijn bijvoorbeeld kenmerken van personen als agressief, lui, verlegen en hulpvaardig. Nationale categorieën zijn bijvoorbeeld groepsaanduidingen als Nederlanders, Belgen en Duitsers.

Nationale stereotypen kunnen op diverse manieren worden vastgesteld, bijvoorbeeld door de analyse van nieuwsberichten, tv-series (denk aan de Britse serie 'Allo, allo'), films, door observatie en door mensen te ondervragen.

Wij hebben de laatste methode gevolgd. De respondenten in dit onderzoek waren 277 leerlingen van de hoogste klassen van zeven scholen voor hoger algemeen en voorbereidend wetenschappelijk onderwijs in Denemarken (Kastrup), Groot Brittanië (Walton, in het zuiden van Engeland), Nederland (Geldrop), België (Dendermonde, in Vlaanderen), de Bondsrepubliek Duitsland (Lübbecke, in Noord-Duitsland), Frankrijk (St.-Cyr) en Italië (Imola, ten noorden van Rome). Ook een school in het Luxemburgse Esch nam aan het onderzoek deel, maar deze gegevens zijn niet verwerkt. De scholen werden benaderd in het kader van het *Europroject* van het Strabrecht College in Geldrop, een uitwisselingsprogramma tussen scholen uit de landen van de Europese Gemeenschap.

De gebruikte vragenlijst werd in de betreffende talen in december 1989 en januari 1990 klassikaal en vrijwillig ingevuld. Rond deze tijd viel de muur in Berlijn, maar de vereniging van Duitsland was nog geen politiek *topic*. Veertig Deense, 34 Engelse, 51 Nederlandse, 43 Belgische, 43 Duitse, 28 Franse en 38 Italiaanse leerlingen namen aan het onderzoek deel. De man/vrouw verdeling over alle respondenten was 53/47%. De Belgische respondenten waren echter overwegend mannen (98%) en de Italiaanse respondenten allen vrouwen; voor de overige landen liep de man/vrouw ratio van 59/41 in Engeland tot 44/56 in de Bondsrepubliek.

In de vragenlijst moesten de leerlingen een aantal kenmerken aangeven van Denen, Engelsen, Nederlanders, Belgen, Duitsers, Fransen en Italianen. Er werden per bevolking 22 kenmerken aangeboden. Deze waren: intelligent, godsdienstig, eerlijk, genieten van het leven, egoïstisch, individualistisch, ambitieus, vriendelijk, hard werkend, emotioneel, competi-

tief, wetenschappelijk ingesteld, efficiënt, sympathiek, invoelend, behulpzaam, agressief, overheersend, assertief, onafhankelijk, rijk en trots. De kenmerken werden ontleend aan eerder onderzoek van Eagly en Kite (1987) en Jonas en Hewstone (1986), aangevuld met enkele nieuwe attributen. De respondenten werd gevraagd op een schaal van 0 % ('(bijna) geen') tot 100 % ('(bijna) allemaal') aan te geven hoeveel procent van iedere nationale groep elk van de eigenschappen bezit.

Het gaat om een beperkte studie. Inhoeverre de oordelen van de respondenten representatief zijn voor de betreffende nationale bevolking kan niet worden vastgesteld. Ik zal als volgt tewerk gaan. Eerst wordt aangegeven hoe de oordelen van Nederlanders, Duitsers en Belgen over elkaar luiden. Centraal staat het oordeel van de Nederlanders over de Duitsers, maar als context hanteer ik het oordeel terug van de Duitsers over de Nederlanders en het oordeel van beide over de Belgen.

Tabel 1: Oordelen van Nederlanders over Duitsers

Kenmerken	Ne
Intelligent	57%
Wetenschappelijk	63%
Efficiënt	63%
Hardwerkend	62%
Behulpzaam	49%
Invoelend	42%
Sympathiek	51%
Vriendelijk	55%
Emotioneel	43%
Eerlijk	51%
Individualistisch	60%
Onafhankelijk	66%
Egoïstisch	65%
Trots	76%
Ambitieuus	69%
Assertief	71%
Competitief	77%
Dominant	64%
Agressief	57%
Levensgenieters	62%
Religieus	48%
Rijk	70%

Na de weergave van deze oordelen en hun onderlinge vergelijking, zal ik ingaan op de vraag welke van deze oordelen nationale stereotypen mogen worden genoemd. Hiervoor zal ik als context de oordelen van alle onderzochte nationale groepen hanteren, dus ook de oordelen van de Engelsen, Fransen, Italianen en Denen over de Duitsers.

Als we de oordelen van de Nederlanders over de Duitsers bekijken, dan zien we een ambivalent beeld. In tabel 1 zijn de kenmerken die de Nederlanders aan meer dan 60% van de Duitsers toedichten vet weergegeven.

De Duitsers worden gezien als wetenschappelijk en efficiënt, als harde werkers, die rijk zijn en van het leven genieten, maar ook als trots, egoïstisch, individualistisch, assertief, competitief, ambitieus en dominant.

Tabel 2: Oordelen over Belgen

Kenmerken*	Waarnemers		
	BE	NE	DU
Intelligent	63%	50%	51%
Wetenschappelijk	60%	48%	44%
Efficiënt	61%	47%	47%
Hardwerkend	66%	63%	52%
Behulpzaam	64%	69%	61%
Invoelend	63%	59%	50%
Sympathiek	64%	70%	60%
Vriendelijk	64%	72%	70%
Emotioneel	54%	57%	55%
Eerlijk	62%	67%	57%
Individualistisch	60%	42%	45%
Onafhankelijk	55%	55%	46%
Egoïstisch	57%	34%	47%
Trots	53%	58%	60%
Ambitieuus	60%	46%	50%
Assertief	50%	49%	57%
Competitief	60%	45%	44%
Dominant	40%	29%	35%
Agressief	43%	34%	39%
Levensgenieters	63%	65%	65%
Religieus	51%	56%	48%
Rijk	62%	47%	41%

* Een significant verschil van de overige oordelen is onderstreept aangegeven (Turkey-B.05).

Het lijkt erop dat het beeld van de Nederlanders omtrent de Duitsers niet al te positief is. Een dergelijk oordeel – de Nederlanders hebben een negatief beeld van Duitsers – is snel geveld. Maar is het ook juist? Laten we dit beeld eens vergelijken met het beeld van de Nederlanders over de Belgen en het beeld van de Belgen over de Nederlanders. Ik geef beide tabellen, maar geef daarbij ook de oordelen van de Duitsers over de Nederlanders en Belgen en het zelfbeeld van elk van de drie groepen – Duitsers, Nederlanders en Belgen. Hierdoor ontstaat steeds een vergelijkingscontext waardoor de relativiteit van de oordelen duidelijk wordt. Bovendien laat de vergelijking met het zelfbeeld zien waar het grootste contrast bestaat tussen het oordeel dat een bevolking over zichzelf heeft en het stereotype van de buitenstaanders. De oordelen over de Belgen zien we in tabel 2.

Vergelijken we deze oordelen, dan zien we de volgende verschillen in het beeld over de Belgen. We hoeven alleen maar op de onderstreepte percentages te letten, want de overige verschillen zijn statistisch niet betekenisvol. Wat opvalt is dat de Belgen nogal positief over zichzelf denken. Alleen vinden ze zichzelf minder vriendelijk dan ze worden gevonden door Nederlanders en Duitsers. Door Nederlanders worden de Belgen als vriendelijk en zachtaardig (althans als niet agressief en niet dominant) gezien; door de Duitsers als wat zelfbewuster en minder hardwerkend. In tabel 3 zijn de significante verschillen samengevat.

Tabel 3: Vergelijking oordelen Belgen, Nederlanders en Duitsers over Belgen

BELGEN zijn volgens:

henzelf	Nederlanders	Duitsers
– intelligent	– hardwerkend	– niet egoïstisch
– wetenschappelijk	– behulpzaam	– assertief
– efficiënt	– invoelend	– niet dominant
– hardwerkend	– sympathiek	
– invoelend	– vriendelijk	
– egoïstisch	– eerlijk	
– individualistisch	– niet egoïstisch	
– ambitieus		
– competitief		
– rijk		

Op dezelfde manier kunnen we kijken naar het oordeel van de Duitsers over de Nederlanders (zie tabel 4). De Duitsers zien de Nederlanders als aardige, sympathieke levensgenieters. De Nederlanders zelf hebben een heel wat ambivalenten zelfbeeld: wetenschappelijk en efficiënt, maar ook ambitieus en agressief.

Tabel 4: Oordelen over Nederlanders

Kenmerken*	Waarnemers		
	BE	NE	DU
Intelligent	63%	49%	54%
Wetenschappelijk	65%	54%	49%
Efficiënt	64%	55%	53%
Hardwerkend	60%	56%	57%
Behulpzaam	57%	56%	63%
Invoelend	55%	51%	53%
Sympathiek	59%	54%	65%
Vriendelijk	58%	60%	68%
Emotioneel	51%	58%	57%
Eerlijk	48%	53%	57%
Individualistisch	61%	58%	53%
Onafhankelijk	63%	60%	53%
Egoïstisch	58%	65%	50%
Trots	63%	75%	59%
Ambitieuus	67%	64%	59%
Assertief	63%	68%	57%
Competitief	63%	70%	51%
Dominant	44%	58%	41%
Agressief	51%	53%	41%
Levensgenieters	57%	51%	62%
Religieus	40%	41%	48%
Rijk	65%	55%	51%

* Een significant verschil van de overige oordelen is onderstreept aangegeven (Turkey-B.05).

Het beeld van de Belgen over de Nederlanders is negatief. De Belgen zien de Nederlanders als egoïstisch en hooghartig, dominant en agressief. In tabel 5 zijn de verschillen samengevat.

Nu tenslotte het beeld van de Nederlanders over de Duitsers, met het beeld van de Belgen en het zelfbeeld van de Duitsers als vergelijkingsstandaard (zie tabel 6).

Tabel 5: Vergelijking oordelen Nederlanders, Belgen en Duitsers over Nederlanders

NEDERLANDERS zijn volgens:

henzelf	Nederlanders	Duitsers
– intelligent	– egoïstisch	– sympathiek
– wetenschappelijk	– trots	– vriendelijk
– efficiënt	– assertief	– levensgenieters
– onafhankelijk	– dominant	– competitief
– ambitieus	– agressief	
– competitief		
– agressief		
– rijk		

Tabel 6: Oordelen over Duitsers

Kenmerken*	DU	BE	NE
Intelligent	65%	61%	57%
Wetenschappelijk	74%	66%	63%
Efficiënt	69%	73%	63%
Hardwerkend	74%	71%	62%
Behulpzaam	56%	56%	49%
Invoelend	50%	50%	42%
Sympathiek	57%	57%	51%
Vriendelijk	56%	61%	55%
Emotioneel	50%	45%	43%
Eerlijk	53%	57%	51%
Individualistisch	59%	62%	60%
Onafhankelijk	66%	68%	66%
Egoïstisch	66%	59%	65%
Trots	65%	72%	76%
Ambitieus	75%	70%	69%
Assertief	60%	68%	71%
Competitief	71%	66%	77%
Dominant	61%	62%	64%
Agressief	54%	56%	57%
Levensgenieters	51%	56%	62%
Religieus	42%	51%	48%
Rijk	67%	67%	70%

* Een significant verschil van de overige oordelen is onderstreept aangegeven (Turkey-B.05).

De Duitsers wijken in hun zelfbeeld niet sterk af van het beeld dat de Belgen en Nederlanders hebben, ze vinden zichzelf alleen wat wetenschappelijker. De Belgen springen eruit met hun oordeel over de Duitsers als efficiënt, assertief en religieus. Het is duidelijk dat dit geen negatief beeld is. De Nederlanders vinden minder dan de andere twee dat de Duitsers zulke harde werkers zijn. Wel vinden ze hen vooral trots, assertief, competitief en levensgenieters. Dit beeld is ambivalent, maar niet uitgesproken negatief. In tabel 7 zijn de verschillen samengevat.

Tabel 7: Vergelijking oordelen Duitsers, Belgen en Nederlanders over Duitsers

DUITSERS zijn volgens:

henzelf	Belgen	Nederlanders
– wetenschappelijk	– efficiënt	– minder hardwerkend
	– assertief	– trots
	– religieus	– assertief
		– competitief
		– levensgenieters

We hebben nu een eerste nuancering aangebracht in de gegevens van tabel 1. Eigenlijk is het beeld van de Belgen over de Nederlanders veel negatiever dan dat van de Nederlanders over de Duitsers. Het is de moeite waard om dat vast te stellen. Bij een kranke-interview heb ik daarom wel eens gezegd dat 'de Nederlanders de Duitsers van de Belgen' zijn. Die uitspraak berust op de veronderstelling dat Nederlanders een uitgesproken negatief beeld van de Duitsers hebben. Deze gegevens van zojuist laten echter geen extreem negatief beeld zien. Zijn onze gegevens onjuist, of is het idee dat Nederlanders negatief over Duitsers denken zelf een vooroordeel?

De volgende interpretaties zijn mogelijk:

1. De gegevens werden verzameld in het zuiden van Nederland. Het is mogelijk dat het stereotype van de Duitsers in het zuiden van Nederland minder negatief is dan in het noorden en westen.
2. De gegevens betreffen jongeren van 16 tot 18 jaar. Het is mogelijk dat de jongere Nederlandse generatie een minder negatief beeld heeft van Duitsers dan de oudere generatie. Deze beide mogelijkheden kunnen we niet toetsen.
3. Wellicht is het idee dat Nederlanders een negatieve houding hebben tegenover de Duitsers een fictie. Daar kunnen we wel iets over zeggen.

In de vragenlijst werd aan de respondenten gevraagd aan te geven in hoeverre ze de diverse nationaliteiten als volk sympathiek vonden (zie tabel 8). Het blijkt dat er vier keer een gemiddeld negatief oordeel wordt uitgesproken en een van die negatieve oordelen is van Nederlanders over Duitsers.

Tabel 8: De mate waarin een andere nationaliteit 'een sympathiek volk' wordt gevonden

Waarnemers	Beoordeelde nationaliteiten*						
	Denen	Engelsen	Nederlanders	Belgen	Duitsers	Fransen	Italianen
DENEN		55	66	63	60	40(-)	53
ENGELSEN	62		60	56(-)	61	54(-)	49
NEDERLANDERS	68	60		72(+)	44(-)	58	68
BELGEN	56	55	52(-)		53	59	61
DUITSERS	69	55	64	60(-)		68	65
FRANSEN	61	39(-)	73	74(+)	59		69
ITALIANEN	65	62	75(+)	67	55	62	
Gemiddeld	64	55	65(+)	65(+)	55	57	59

* Significante verschillen in de beoordeling van nationaliteiten (per waarnemer) zijn vet weergegeven

Het is overigens niet het meest negatieve oordeel van de vier. De Denen zijn nog negatiever over de Fransen, en de Fransen nog negatiever over de Engelsen. Uit deze gegevens blijkt dus dat de altijd veronderstelde negatieve houding van Nederlanders t. o. v. Duitsers, hoewel misschien wat overdreven - althans voor deze respondent groep - niet zonder meer een fictie is.

4. Een vierde mogelijkheid is dat de Nederlanders wel een beeld hebben van de Duitsers dat negatieve kenmerken bevat, maar hierin niet erg afwijken van de overige buurlanden van Duitsland. De negatieve kenmerken vormen in dat geval niet een specifiek Nederlands stereotype van de Duitsers.

De laatste mogelijkheid hebben we in een aantal stappen getoetst. Eerst is per kenmerk nagegaan of de buitenlandse waarnemers het in verschillende mate aan een bepaalde nationale bevolking toeschreven. Dit gebeurde met behulp van one-way-variantie-analyses en zonder het oordeel van de beoordeelde groep over zichzelf hierbij te betrekken. Deze analyse is wat strenger dan een toetsing met Turkey-B zoals die in het voorafgaande werd gehanteerd en mist het contrast van het zelfbeeld; daardoor kunnen

Tabel 9: Nationale stereotypen

Waargenomen landen Karakteristieken*		Waarnemers					
		DE	EN	NE	BE	DU	FR IT
DENEN							
ENGELSEN	sympathiek (57%)						40%
	godsdienstig (55%)						73%
	assertief (62%)						76%
	wedijverig (59%)	73%					
NEDERLANDERS	egoïstisch (45%)				65%		
	trots (58%)				75%		
	assertief (56%)				68%		
	dominant (45%)				58%		
	sympathiek (66%)				54%		
	intelligent (58%)				49%		
	levensgenieters (63%)				51%		
	individualistisch (54%)						36%
BELGEN	wetenschappelijk (46%)						32%
	efficiënt (50%)						33%
	levensgenieters (62%)						46%
DUITSERS	harde werkers (69%)						81%
	wedijverig (71%)						86%
	egoïstisch (57%)						39%
	individualistisch (59%)						46%
	intelligent (61%)		73%				
FRANSEN	agressief (49%)	64%					
	dominant (52%)	70%					
	ambitieuus (58%)						72%
	harde werkers (51%)						63%
	efficiënt (53%)						64%
	rijk (53%)						67%
	levensgenieters (75%)					84%	49%
	emotioneel (66%)					79%	55%
ITALIANEN	agressief (57%)	73%					
	dominant (51%)	67%					
	wedijverig (52%)	78%					
	wetenschappelijk (40%)						27%
	eerlijk (43%)						24%

* Een van der overigen afwijkend positief oordeel is vet weergegeven. Achter de karakteristieken staat het gemiddelde oordeel van de overige waarnemers.

de uitkomsten soms wat afwijken van de eerder getoonde tabellen. In tabel 9 zien we in welke oordelen een bepaalde groep van nationale waarnemers als enige van alle andere waarnemers afwijkt. Deze oordelen zijn heel specifieke nationale stereotypen die door geen enkele andere nationale groep worden gedeeld.

Het blijkt dat de Nederlanders geen specifieke nationale stereotypen met betrekking tot de Duitsers hebben. Wel delen ze een stereotype met de Denen en de Italianen: ze vinden de Duitsers minder efficiënt dan met name de Engelsen en Fransen hen vinden. Dat zien we in tabel 10. In tabel 10 zien we dus stereotypen over een bepaald land die door sommige, maar niet door alle nationale groepen worden gedeeld.

Tabel 10: Nationale 'blok-stereotypen'

Waargenomen landen Karakteristieken*		DE	EN	NE	BE	DU	FR	IT
DENEN	vriendelijk (65%)			71%	58%	71%	58%	
ENGELSEN	vriendelijk (56%)	64%		64%			45%	45%
	behulpzaam (55%)	61%			61%		41%	41%
	rijk (54%)			46%		46%	59%	59%
NEDERLANDERS								
BELGEN	egoïstisch (39%)	47%				47%	31%	
	assertief (49%)	59%				59%	44%	
	behulpzaam	63%	47%	63%		63%	63%	47%
	dominant (36%)	45%					26%	
DUITSERS	efficiënt (73%)	65%	77%	65%			77%	65%
FRANSEN	egoïstisch	69%	69%	53%	53%	53%		53%
	wedijverig (70%)	72%	72%	52%	52%	52%		
	sympathiek (58%)	46%	46%	65%	65%	65%		
ITALIANEN								

* Een van der overigen afwijkend positief oordeel is vet weergegeven. Achter de karakteristieken staat het gemiddelde oordeel van de overige waarnemers.

Tenslotte zien we in tabel 11 een aantal oordelen over de Duitsers waarover alle buitenlandse waarnemers het onderling eens zijn. We zien dat de negatieve oordelen van de Nederlandse waarnemers over de Duitsers zich in dit rijtje bevinden. Het gaat hier dus niet om Nederlandse, maar om Europese stereotypen omtrent de Duitsers.

Tabel 11: Waargenomen nationale karakteristieken van Duitsers

Waargenomen land	Door waarnemers collectief toegekende karakteristieken						
	vriende- lijk	invoe- lend	sympa- thiek	trots	asser- tief	domi- nant	agres- sief
DUITSERS	60%	47%*	56%	72%	69%	66%	58%

* Negatieve oordelen zijn vet weergegeven.

Het blijkt dat de Duitsers door alle zes de waarnemende landen in gelijke mate worden gezien als sympathiek en vriendelijk, maar niet als invoelend en bovendien trots en assertief, dominant en agressief. Het ambivalente beeld met betrekking tot de Duitsers is dus geen specifiek Nederlands beeld maar een Europees beeld. Het is interessant om te zien dat ook de Duitse waarnemers het zelf grotendeels met dit beeld eens zijn. Met betrekking tot invoelendheid, sympathiek zijn en trots wijkt het zelfoordeel van de Duitsers niet significant af van dat van de buitenlandse waarnemers. De Duitsers zijn het zelfs met betrekking tot de negatieve oordelen in hoge mate met de buitenlandse waarnemers eens. Ook zij vinden zichzelf assertief, dominant en agressief, zij het in iets mindere mate dan anderen dat vinden.

Tabel 12: Autostereotypen van Duitsers*

Waargenomen land	Door Duitsers aan zichzelf toegekende kenmerken						
	vriende- lijk	invoe- lend	sympa- thiek	trots	asser- tief	domi- nant	agres- sief
DUITSERS	56%	50%	57%	65%	60%	61%	54%

* Autostereotypen die (a) niet significant afwijken van de externe oordelen zijn vet weergegeven, (b) significant verschillende in dezelfde richting zijn gewoon weergegeven.

Hiermee heb ik laten zien dat de Nederlanders niet erg negatief denken over de Duitsers. De Belgen denken negatiever over de Nederlanders dan de Nederlanders over de Duitsers. Voor zover er negatieve kenmerken door de Nederlanders aan de Duitsers worden toegeschreven, zijn dit geen specifiek Nederlandse stereotypen, maar worden deze oordelen door de andere onderzochte landen en ook in hoge mate de Duitse respondenten zelf gedeeld.

Nu zou u kunnen zeggen: 'dat is ook mooi, nu heb je eerst laten zien dat het met de spreekwoordelijke negatieve ideeën van Nederlanders over Duitsers wel meevalt, en vervolgens suggereer je dat, voorzover de Nederlanders negatieve stereotypen over Duitsers hebben, iedereen het daar in Europa mee eens is, inclusief de Duitsers zelf. Je pleit de Nederlanders vrij en zadelt de Duitsers met negatieve kenmerken op'. Die opmerking is terecht, dit was ook niet het hele verhaal. We missen nog een laatste context om het geheel in perspectief te brengen.

Wat gebeurt er namelijk als we de collectief aan Duitsers toegekende kenmerken vergelijken met de collectief aan andere landen toegekende kenmerken. Is het beeld omtrent de Duitsers dan negatiever dan omtrent andere nationaliteiten?

Om die vraag te beantwoorden laat ik u de uitkomsten zien van een factoranalyse van dertien kenmerken. Deze dertien kenmerken werden op grond van variantie-analyses voor iedere nationale respondentengroep apart uit de set van 22 geselecteerd. Het criterium was dat de kenmerken differentieel aan andere nationaliteiten werden toegeschreven. Kenmerken waarin de respondenten geen verschillen tussen nationaliteiten zagen, werden uitgesloten. Over bleven de kenmerken intelligent, religieus, eerlijk, hedonistisch, egoïstisch, arbeidzaam, emotioneel, wetenschappelijk, efficiënt, agressief, dominant, assertief en vermogend. De factoranalyse (principal components analysis, oblimin rotation, Kaiser normaliza-

Tabel 13: Factor structure of characterizations attributed to nationalities after oblique rotation

Characteristics	Factor 1	Factor 2	Factor 3
Efficient	.79		
Scientific	.75		
Intelligent	.73		
Industrious	.72		
Rich	.65		
Honest	.64		
Dominant		.78	
Aggressive		.76	
Egoistical		.68	
Assertive		.63	
Emotional			.78
Enjoying life			.76
Religious			.65

tion) vertoonde een drie-factorstructuur, zie tabel 13. De uitkomst laat zien binnen welke drie groepen de kenmerken door de respondenten met elkaar worden geassocieerd. De factoren zijn onderling praktisch ongecorreleerd, dus tussen de groepen worden geen associaties gelegd.

Op factor 1 hebben kenmerken als efficiëntie, intelligentie, hard werken en rijk zijn een hoge lading. Op de derde factor laden emotionaliteit, godsdienstigheid en hedonisme. De tweede factor is voor ons doel van het meeste belang. Hierop laden de kenmerken egoïstisch, assertief, dominant en agressief. De factoranalyse laat zien dat de respondenten in alle onderzochte landen in feite drie dimensies hanteren om de verschillen tussen nationaliteiten in kaart te brengen. De dimensie 'dominant en agressief' is er een van. In deze dimensie herkennen we de belangrijkste van de aan Duitsers toegeschreven negatieve kenmerken.

Op grond van de factoranalyses kan per dimensie een somscore worden berekend. Aldus kan per respondentland, maar ook voor alle landen tezamen worden berekend hoe dominant en agressief een land wordt gezien. Op de scores voor alle respondentlanden tezamen – die dus als het ware het Europese beeld met betrekking tot een bepaald land weergeven – (met uitzondering van de zelf-attributies van iedere respondent groep) werden one-way variantie-analyses uitgevoerd. Aldus komen de significante verschillen in de beeldvorming met betrekking tot ieder land in zicht. Deze zijn weergegeven in tabel 14.

Tabel 14: Attribution of (factors) 'efficient', 'dominant', and 'emotional' to target nationalities averaged across respondent nationalities (one-way analyses of variance of the attributions of each factor)

Factor	Efficient		Dominant		Emotional	
One-way	[6,1336]<.0001		[6,1453]<.0001		[6,1466]<.0001	
Target Nationality	Italians ⁵	43%	Belgians ⁶	42%	English ⁴	51%
	French ⁴	51%	Danes ⁵	47%	Danes ⁴	51%
	Belgians ⁴	51%	Dutch ⁴	51%	Germans ⁴	52%
	English ³	55%	French ³	57%	Belgian ³	54%
	Dutch ³	57%	English ²	58%	Dutch ³	56%
	Danes ²	61%	Italians ²	59%	French ²	65%
	Germans ¹	66%	Germans ¹	63%	Italians ¹	75%

¹⁻⁶ The bold superscripts indicate significant differences in the attribution of the characteristic to the target nationalities (BTurkey HSD,p.05).

We moeten nu vooral kijken naar de middelste kolom onder 'dominant' die de verschillen in de negatieve kenmerken weergeeft. We zien een duidelijke rangorde in de toegekende dominantie. Duitsers, Engelsen, Italianen en Fransen worden als het meest dominant gezien door de Europese waarnemers. Denen, Belgen en Nederlanders als het minst dominant (en agressief, etc.). Deze uitkomsten suggereren dat het kenmerk dominant (etc.) vooral wordt toegekend aan grote landen. In dat licht is het niet opvallend dat Duitsers de hoogste score krijgen, maar direct worden gevolgd door Engelsen en Italianen. De kleine landen worden als niet dominant gezien. Dit betekent dat de negatieve beoordeling van de Duitsers door de overige Europese landen niet op zich staat. Zij verwijst niet naar iets specifiek 'Duits' maar naar een kenmerk dat in het algemeen aan bewoners van grote landen wordt toegekend. Hiermee zijn de negatieve aspecten van het Europese stereotype met betrekking tot de Duitsers aanzienlijk gerelativeerd.

We kunnen dus afsluiten met de samenvatting: 'ja, de Nederlanders denken in bepaalde mate negatief over de Duitsers – in termen van dominant en agressief gedrag – maar dat doen de andere Europese nationaliteiten ook. Men denkt echter in deze termen over elk van de grote landen in Europa. Het is dus een kenmerk, een wijze van stereotyperen die de verhouding groot-klein weerspiegelt. Het is te verwachten dat dit stereotyperingsaspect ook in de toekomst steeds zal reageren op verschuivingen in de Europese verhoudingen. Dat is de prijs voor een machtige positie binnen de context van kleinere en economisch zwakkere landen.